

References

1. Bogdanov R. B. Sostojanie psihojemocional'noj sfery u rossijskih morjakov, rabotajushhih na sudah inostrannyh firm / R. B. Bogdanov, V. V. Lupachev // Jekologija cheloveka. – 2009. – № 3. – S. 31–34.
2. Kutkovich T. M. Problemy social'noj nezashhishhennosti morjakov, sluzhashhih pod inostrannym flagom: napravlenija ih reshenija / T. M. Kutkovich // Transportnoe delo Rossii. – 2017. – № 2. – S. 96–98.
3. Strelkova O. V. Psihologicheskie aspekty professional'noj dejatel'nosti morjakov / O. V. Strelkova // Vestnik Baltijskogo federal'nogo universiteta im. I. Kanta. Serija: Filologija, pedagogika, psihologija. – 2010. – S. 45–51.
4. Plahov N. N. Funkcional'noe sostojanie organizma morjakov-operatorov v plavanii / N. N. Plahov, L. G. Bujnov, L. P. Makarova // Gigiena i sanitarija. – 2017. – № 96 (3). – S. 261–264.
5. Psjadlo Je. M. Vzaimosvjaz' funkcional'nogo sostojanija serdechnosudistoj sistemy i psihofiziologicheskogo statusa morjakov / Je. M. Psjadlo // Aktual'nye problemy transportnoj mediciny. – 2014. – № 1 (35). – S. 61–68.
6. Shherbina F. A. Vlijanie vahtennoj organizacii truda na parametry central'noj gemodinamiki u morjakov rybopromyslovogo flota v 5-mesjachnyh transshirotnyh rejsah / F. A. Shherbina, I. L. Myznikov, A. B. Gudkov // Sovremennye problemy morskoy mediciny. – 2008. – № 6. – S. 7–12.
7. Fedotov D. M. Funkcional'noe sostojanie organizma cheloveka pri morskikh transshirotnyh rejsah v uslovijah / D. M. Fedotov, L. A. Mel'kova, A. N. Podoplekin // Zhurnal med.-biol. issledovanij. – 2017. – T. 5, № 1. – S. 37–47.
8. Burlachuk L. F. Slovar'-spravochnik po psihodiagnostike / L. F. Burlachuk, S. M. Morozov. – SPb., 2001.

R. P. Shevchenko SUBDEPRESSIVE STATE OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS SPECIALIZING IN SEA AND RIVER TRANSPORT

The article presents a review of the scientific literature devoted to the study of the state of depression in workers of sea and river transport, presents the results of a study of the severity, features of the depressive state in university students of the specialty of sea and river transport. The study was conducted using observation methods, interviews, Zung Self-Rating Depression Scale methods, adapted at the Department of Addictions of Bekhtereva Balashova Research Institute. It was revealed that junior students more often than senior students experience a state of heightened mood, confidence in positive life prospects, hopes for their own future, less likely to experience states of depression and unwarranted anxiety. They more often manifested a state of depression of a situational or neurotic genesis. Subdepressive state, elements of masked depression were found to a greater extent in senior students, which indicates the need for psychocorrectional assistance for this category of students to develop persistent traits that allow individuals to resist the stressful pressure experienced during long voyages, maintaining a positive vitality, mental health in general. A study of the state of depressed among students specializing in river and sea transport indicates a verifiable presence of a certain range of properties: periods of low mood, irritability, a tendency to get upset more often on minor occasions than prior. Statements about the desire to be as lucky as the majority of others. The tendency to feel anxiety regarding experienced difficulties, to return and re-live past experiences, without the ability to change anything due to objective reasons. The presence of periods of decline in productivity. The found characteristics signal a reduction in the adaptive capacity of students in the diagnosed clinical circle, the need for additional research on the psycho-emotional sphere of seafarers.

Key words: subdepressive state, adaptation disorders, disorders of the emotional sphere, psychocorrection, psychological support.

УДК :159.98 – 058.836.2

О. Ф. ЯЦИНА

**ПРАКТИКИ БАТЬКІВСТВА І «НЕ-БАТЬКІВСТВА»:
РЕАЛІЇ ПОСТМОДЕРНОЇ СОЦІАЛЬНОСТІ**

У статті розглядається зміст батьківства як практики і як ідентичності. Зазначено, що цінності сім'ї, шлюбу, батьківства із обов'язкових і непорушних у реальних життєвих ситуаціях обертаються на прагматичні і персоналізуються в практиках дистантної сім'ї, кар'єрного шлюбу, шлюбу вихідного дня, чайлдфрі, ін. Зауважується на тому, що аксіологічний зміст практик шлюбно-сімейного партнерства позначається на структурі і смислах практик батьківства.

Відмічено, що в соціальній реальності репродуктивність і батьківство вже не є рядоположними поняттями – між ними втрачається стабільний зв'язок і значення абсолютних цінностей. Розриви: батьківство – репродуктивність, репродуктивність – сексуальність, репродуктивність – спорідненість виявляються соціально-психологічним наслідком змін практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства. Це призводить до того, що батьківство як соціокультурний феномен, пов'язаний із природною потребою продовження роду, в позаінституціональному дискурсі стає «поліконтекстуальним».

Ключові слова: аксіологічний смисл, ідентичність, репродуктивність, сексуальність, спорідненість, партнерство, дискурс.

В статті розглядається зміст батьківства як практики і як ідентичності. Визначено, що цінності сім'ї, шлюбу, батьківства з обов'язкових і нерухомих в реальних життєвих ситуаціях стають прагматичними і персоналізуються в практиках дистантної сім'ї, кар'єрного шлюбу, шлюбу виходного дня, чайлдфри, тощо. Арагулюється на те, що аксіологічний смисл практик шлюбно-сімейного партнерства не залишається непоміченим на структурі і змістах практик батьківства.

Вказується, що в соціальній реальності репродуктивність і батьківство вже не є рядоположними поняттями – між ними втрачаються стабільні зв'язки і значення абсолютних цінностей. Розриви: батьківство – репродуктивність, репродуктивність – сексуальність, репродуктивність – родство розглядаються як соціально-психологічне наслідок змін практик шлюбно-сімейного партнерства і батьківства. Це призводить до того, що батьківство як соціокультурний феномен, пов'язаний з природною потребою продовження роду, в позаінституціональному дискурсі стає «поліконтекстуальним».

Ключевые слова: аксіологічний смисл, ідентичність, репродуктивність, сексуальність, родство, партнерство, дискурс.

Постановка проблеми. Проблематика батьківства розглядається демографами, соціологами, психологами у широких соціальних контекстах. В умовах постмодерної соціальності її різноманітність представлена в практиках батьківства, утворених на різних засадах: кровної генетичної спорідненості, сурогатного, соціального батьківства. Своєрідність батьківства виявляється в ситуаціях, коли особистість поставлена перед вибором: бути ефективним у батьківстві чи успішним у професійній діяльності, чи задовольнятися тільки сексуальною функцією без наміру продовження свого роду. Ці питання тісно пов'язані із мотивом мати дітей, що відповідає інституціональній нормі створення шлюбу та сім'ї, і потребою бути батьками, що тотожно самоздійсненню в батьківстві, незалежно від практики шлюбно-сімейного партнерства та батьківства.

Втім дослідження постмодерних трансформацій практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства, зокрема практик батьківства і не-батьківства, залишають відкритим питання пояснювальних основ, що спричиняють ці зміни. Відтак, логічно поставити питання про характер цих змін в умовах сучасної реальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відмічаємо активізацію досліджень навколо проблематики батьківства, що пояснюється важливістю змісту й інтенсивністю змін у суспільному житті. Питаннями репродукції і психології батьківства займаються науковці Г. М. Бевз, О. М. Васильченко, Т. В. Говорун, І. С. Клецина. Дослідницьку увагу Н. П. Мальтінікової звернено на те, що батьківство є відносно самостійним, динамічно розвивальним утворенням, підсистемою в конкретній культурно-історичній системі взаємостосунків людей, пов'язаних між собою шлюбними, родинними і соціальними стосунками [7].

Наукові розвідки вказують, що батьківство розглядається в різних контекстах: як соціальний інститут, як практика, як ідентичність. Точку перетину у вивченні зазначеного феномену вбачаємо, зокрема, у соціальних уявленнях про ролі, функції, цінності, смисли батьківства. О. М. Васильченко справедливо стверджує, що репродуктивна поведінка трансформується і «стає мозаїчною як у своїх формах (різноманітність типів батьківства; різноманітність способів набуття статусу батька; різноманітність виховних, соціалізаційних, адаптаційних, атракційних, самозбережних практик) так і цінностей (репродуктивна поведінка як утілення акмеологічних, економічних, моральних, релігійних, художніх, політичних, вітальних тощо)» [2, с.468].

Таким чином, міркуючи про детермінанти батьківства, дослідницький акцент робиться на якісно відмінній системі ціннісних орієнтацій у життєвій позиції особистості. У цьому контексті вирізняється розуміння образів батька/матері як залежних від часу і від умов формування, про що зазначають І. С. Кон та Р. Зідер. Ними висловлено цікаву думку про те, що кожне наступне покоління

стикається з невідповідністю між традиційною «культурою батьківства» і реальною поведінкою батьків у сім'ї [3 ;5]. З чого випливає, що зміст феномену батьківства соціально і особистісно зумовлений.

Певна річ, що конструювання практик батьківства, так само, як і практик «не-батьківства», вже неможливо аналізувати в рамках однієї парадигми. Зокрема, досвід соціального батьківства вказує на те, що детермінантою ідентичності батька/матері може бути/може не бути генетична спорідненість з дітьми; виношування дитини може бути утилітарною функцією, що не має нічого спільного з ідентичністю матері. Зазначене дозволяє вважати нагальною потребою з'ясування того, що в умовах іншої соціальної реальності стає визначальним у конструюванні практик батьківства та батьківських ідентичностей. В цьому контексті важливою є відповідь і на питання про зміст практик не-батьківства, що стали реальністю постмодерної соціальності.

Формулювання цілей статті. Зважаючи на вищевикладене, мета полягає у з'ясуванні нового змісту практик батьківства та «не-батьківства» в сучасних реаліях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретико-емпіричний аналіз практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства дозволяє нам стверджувати, що ознакою сучасної соціальності стає втрачання стабільного зв'язку між репродуктивністю і батьківством, репродуктивністю і сексуальністю, репродуктивністю і спорідненістю.

На нашу думку, індустріалізація і сексуальна революція, сучасні засоби контрацепції закріпили розрив між репродуктивністю і сексуальністю, звівши батьківство, з одного боку, до планування і відтермінування у часі, з іншого, до свідомої відмови від репродукції. З чого припускаємо, що у повсякденному житті сексуальність розглядається як самоцінність, яка посуває на континуумі цінність батьківства і дітності. Відтак, задоволення сексуальних потреб стає домінантним суб'єктивним компонентом у конструюванні практик шлюбно-сімейного партнерства. Зважаючи на це, подружжя/партнери, які не планують народжувати дітей, конструюють іншу норму у суспільстві і змінюють свою функцію структурування соціальності.

Окремий тематичний блок утворюють дискусії про функціональний зміст батьківства, що за своїм змістом розділені на протилежні табори: прихильників поляризації ролей матері/батька, як це традиційно розглядається в дискурсі традиційної сім'ї (тлумачиться нами як конструйований текст, в якому відтворено уявлення про смисл стосунків між чоловіком і жінкою, фокусованих на цінностях, ролях, функціях, що відповідають приписам подружньої взаємодії як інституціональної норми), та тих, що відносяться до «нового батьківства» [4], за яким сучасні татусі беруть активну участь у догляді та вихованні за дітьми, починаючи з моменту їхнього народження під час так званих партнерських пологів. Виконання татом функцій, що культурно закріплені за мамою, дослідники пояснюють формуванням нової гендерної системи, де відбувається переоцінка/уточнення функцій батька/матері (Кльоцина (2010) і з «кризою маскулінності» (Кон (2005), пов'язаною із висуванням до татусів нових вимог, що не узгоджуються із уявленнями про традиційну маскулінність.

На наш погляд, зазначене доводить, що бінарність гендеру у частині догляду та виховання дітей є історично й культурно детермінованою, і проблематизація її в умовах іншої соціальності не зайве тому підтвердження. Втім, ми вважаємо, що ідентичність батька/матері детермінується не характером розподілу функцій між гендерно означеними ролями, а ставленням до дитини, що виявляється у догляді з любов'ю і відповідальністю, ніжністю і міцністю, чуйністю і строгістю, та домовленістю між партнерами/подружжям у частині виконання ними батьківських завдань з догляду за дитиною й стратегії виховної поведінки обох по відношенню до неї. Варто відмітити тенденцію сучасного батьківства, в якому зростає роль чоловіків у догляді за дитиною та міра охопленості її інтересами, що має підтвердження в отриманих нами емпіричних результатах. Зокрема, монобатьківські практики, що утворюються в силу різних причин, доводять здатність чоловіків/жінок забезпечувати повноцінний догляд і виховання дитини/дітей, спростовуючи у такий спосіб лінійність зв'язку стать – гендер – ідентичність.

Найбільш неоднозначним соціальним явищем є практики одностатевого батьківства. Дискусії з цього питання торкаються різних аспектів: відсутність чітких статево-рольових моделей, які можуть бути використані для ідентифікації і наслідування [1]; відсутністю чіткого розподілу ролей і функцій, обумовлених статтю батьків [7]; неприйнятності для одностатевого батьківства моделі традиційної гетеросексуальної сім'ї і відсутності в достатній кількості успішних прикладів батьківства в гомопрактиках, що зумовлює конструювання «індивідуальних рольових моделей» [8]. Практика не-батьківства (чайлдфрі) утворюється на прийнятті подружжям/партнерами установки на свідоме небажання мати дітей. Аргументи прихильників не-батьківства висуваються на: користь свободи і незалежності, можливості більше часу витратити на себе, свої захоплення, більше шансів добитися кар'єрного росту, реалізувати себе як особистість, матеріальну спроможність: можливість більше

витрачати на себе; менше обов'язків, клопоту, відповідальності, ін. Перераховане артикулює індивідуально-особистісні предиктори смислів, в яких заперечення по відношенню до себе практики батьківства означає життєву позицію, цілеорієнтовану на інші смисли, зокрема, на гедоністичні цінності, що опредметнюються змістом професійної діяльності, захоплюючим хобі, творчістю чи іншими переконаннями [9].

З цього випливає, що інституціональні норми дитності та батьківства в практиках небатьківства переосмислюються і створюються інші норми – життя без наміру продовжувати рід. Внаслідок цього утворюється субкультурна практика із засадовою по відношенню до себе іншою нормою: «не батьківством», цінностями гедонізму й практицизму зі смислом життя «для себе» і з відповідною стратегією поведінки. Аналіз теоретичного змісту дослідження постмодерних трансформацій практик батьківства вказує, що феномен «батьківство» змінює соціокультурні стандарти цінностей, ролей, функцій і виходить за межі інституціонального дискурсу сім'ї, уможливаючи конструювання різних практик батьківства і «не-батьківства».

Якісна частина дослідження реалізована нами на матеріалі наративних історій, отриманих шляхом інтерв'ю, та текстів автонаративів з інтернет-джерел, оброблялася методом «обґрунтованої теорії» (Страусс, Корбін (2001)). Його застосовано для аналізу особистого досвіду конструювання практик батьківства й утворених в них ідентичностей. Зауважуючи на тому, що формат статті не дозволяє нам розлого представити процедуру аналізу, зупинимось на описі окремих текстових фрагментів.

Виявлена у ході відкритого кодування категорія «батьківство» після процедури осьового кодування отримує специфікацію ідентифікованого феномену, що уточнюється субкатегорією «відповідальність». Зв'язок між батьківством і відповідальністю дозволяє висловити твердження про те, що батьківська відповідальність розуміється у ширшому контексті: як приймається рішення про народження/усиновлення дитини, як перерозподіляються обов'язки між подружжям/партнерами, які обов'язки у зв'язку із народженням дитини бере на себе тато, як батьки комунікують з дитиною.

Упорядковані дані вказують на формальний характер ролі батька. Для жінки така поведінка є сигналом про відчуженість його від дитини: *Ось відстороненість людини була повна від нас та прийняття стратегії, що полягає у прийнятті відповідальності за дитину на себе: ...я зрозуміла (дія), що моя дитина – це моя відповідальність (умова)*. Виявлено, що межа самовизначення батька позначена функцією фінансової підтримки, що відповідає статусу батька як годувальника сім'ї, тоді як функція матері – доглядати та виховувати.

Наступний фрагмент ілюструє самореференціювання ідентичності матері, яке усвідомлюється через зміст її переживань, емоційні, внутрішньо відчуті дії/взаємодії: *Я – мама (результат), котра любить (дія) і своїх (умова) дітей, і прийомних (проміжна умова)*. Виявлено, що каузальною умовою самореферентної ідентичності матері є безумовна любов до дітей. Тут уточнемо, що процес самореференції ідентичностей тлумачимо як представлення себе, сконструйоване за допомогою операцій самовизначення, самопізнання, самотворення, самовідтворення і самоздійснення в актуально значущих для суб'єкта комунікативних ситуаціях. У розповідях нараторів відмічено, що жінки ініціюють рішення народити, взяти дитину в сім'ю: *моя дитина – це моя відповідальність*. Припускаємо, що пояснення може бути як у більшій активності, самостійності жінок, пов'язаних із впевненістю у своїй спроможності «підняти» дитину, так і у седиментованому досвіді про материнство як покликання жінки: *Я оголосила (дія) чоловіку про те, що я хочу (умова) всиновити (дія) дитинку*. При цьому механізм суб'єктивної рефлексії як відображення особистісних смислів і дій самореферентної ідентичності дозволяє відбутися операції самопізнання. Це відтворено у мовних конструктах: *Я – мама, котра любить (дія) і своїх дітей, і прийомних (проміжна умова) ...Я щаслива (результат)*. Наступний фрагмент автонаративу фіксує інші каузальні умови, характер яких позначено у змісті стратегії дії: *важко (проміжна умова) цьому відповісти (дії), коли немає підтримки (умова), а дитина хворіє (умова) ... і все потрібно робити самій (результат)*, залишаючись турботливою, люблячою, терпеливою (умова). Така комунікативна ситуація визначає стратегію: *Вирішила (дії), що треба потерпіти (стратегія), дитинка ще маленькою була (умова), хворобливою (умова)*.

Порівнюючи два фрагменти, звертаємо увагу на різні каузальні умови самореференції ідентичності матері, що по-різному позначаються на їхніх діях і стратегіях. Наведені приклади демонструють дві різні моделі самореферентних ідентичностей батьківства. У першому фрагменті реконструйовано ситуацію прийомного батьківства, що співвідносно до моделі «транспарентної» самореферентної ідентичності, орієнтованої на вільне самотворення і самоздійснення ідентичностей батька/матері. У другому прикладі розкривається модель «стилізованої» самореферентної ідентичності, яка конструється із вибірково засвоєних седиментованих знань про сім'ю і

батьківство. На нашу думку, ключовим індикатором самореференції ідентичностей стає відношення до дитини як смислу батьківства і як особистісної цінності.

Модель «транспарентної» самореферентної ідентичності розкривається у парадигмальному зв'язку між умовами, діями та стратегією, смисл яких у тому, щоби дати дітям сім'ю: *Ми трьом дітям (умова) подарували шанс (дії/взаємодії) мати дім (стратегія). При цьому дітям непростим, нездоровим (проміжна умова).* Вочевидь, самовизначення відбувається на рівнях переживань, мислення і дій, що позначаються на результаті процесу самореференції ідентичності матері: *Я розуміла (дії), що моїм дітям... у них шанси на сім'ю вкрай малі (стратегія), тому що вони – не білі (проміжна умова).* Стратегія взяти в сім'ю нездорових дітей, маючи свою, є прикладом практики соціального батьківства, в якій «чужих дітей не буває». Це про батьківську ідентичність, що укорінена на любові до дитини, незалежно від того, хто є її батьками чи який у неї колір шкіри. Звертаємо увагу на самоопис ідентичності матері, в якому емоційно прописано почуття материнства.

У межах моделі «транспарентної» самореферентної ідентичності смислотвірним є прийняття абсолютної цінності дітності та відчуття наповненості любов'ю до дітей, що дозволяє нам вважати їх каузальною умовою самореференції. Самоздійснення ідентичності відбувається у цільових діях, де істотними є почування, усвідомлення цінності дітності і материнства, яким передують процеси самопізнання, самовизначення та самотворення. Виявляється, що ці процеси не регулюються суспільно заданими приписами чи стереотипізованими поведінковими рамками седиментованого досвіду. Домінантою для них є індивідуально-особистісні властивості, суб'єктивна рефлексія яких стає індивідуальним актом осмислення, переосмислення і переживання ситуації, пов'язаної із рішенням взяти в сім'ю прийомних дітей. Припускаємо, що виявлена модель «транспарентної» ідентичності говорить нам про те, що усвідомлення себе батьками підтримується стратегіями: дати дітям сім'ю, виховувати в любові і отримувати любов, яка для батьків стає смислом життя. У дії/взаємодії помічено характерні властивості самореферентних ідентичностей батька/матері – віддавати і приймати любов. В цьому бачимо зв'язок між цінностями дітності і батьківства та самоздійсненням батьківських ідентичностей: *так, як обнімають (дії) ці діти, рідні не вміють. Це правда. Скільки вони віддають любові (дія/взаємодія). Я не знаю, хто більше віддав і отримав (дія/взаємодія).... У мене і у чоловіка є смисл (наслідок), заради чого ми прокидаємося вранці...*

Ідентифікація феномену батьківства у наступному уривку наративної історії доповнює висунуте припущення. *Ми офіційно розлучені (умова), діти офіційно з нею (проміжна умова), але живуть тиждень у неї (стратегія дії/взаємодії), тиждень у мене (наслідок). Ми не ділимо дітей (стратегія дії/взаємодії).* У наявному фрагменті зійшлися різні умови, за яких відбувається розрізнення ідентичності батька. Практика, коли батько бере на себе відповідальність і здійснює дії по догляду за дитиною замість дружини, вказує на те, що рольовий розподіл обов'язків як седиментованого досвіду – змінюється. Ідентифікуємо модель «транспарентної» самореферентної ідентичності, яка увібрала дії, пов'язані з доглядом і вихованням дитини, що не властиві ролі батька в класично-традиційній сім'ї. При цьому отримуємо інформацію, що ситуація розірвання шлюбу не змінює ідентичності батька, якщо вона укорінена на любові до дітей: *Ми не ділимо дітей.* Прийнята стратегія призначена для того, щоби і в умовах розлученої сім'ї зберегти взаємодію і залишатися батьками. Це підтверджує виявлений у попередньому фрагменті зв'язок між дітністю і батьківством. Самовизначення себе батьком/матір'ю у розглянутих фрагментах співвідносне смислу прислів'я: «Не той батько, хто народив, а той, хто виховав», де базовими є цінності батьківства і дітності, незалежно від сконструйованої практики батьківства.

Отже, вибудовується ідентичність батька, яка руйнує традиційні гендерні уявлення про роль чоловіка в сім'ї, і водночас руйнує стереотипи материнства. Методом обґрунтованої теорії виявлено, що самореференціювання батьківських ідентичностей не має прямого зв'язку із статусом: подружжя/розлучене подружжя чи партнерство.

З наративних фрагментів отримуємо інформацію, що доповнює властивості категорії «батьківство», самоздійснення якої не обов'язково пов'язується із шлюбністю, але обов'язково ідентичність батька/матері має особистісну цінність, об'єктивовану потребою мати дітей. Виявлені дії: *потерпіти заради дитини, не наполягати, натякати,* дають інформацію про те, що вони розглядаються жінками як стратегії, за якими прихований патерн – спосіб розв'язку проблеми, пов'язаної із статусом дітей, народжених поза шлюбом. В аналізованих уривках материнська ідентичність пов'язана з альтруїзмом, коли надцінним для матері є забезпечення добробуту, комфорту, стабільності для дитини. У виборі дій, стратегій поведінки лежить операція самотворення, що в межах моделі «мімікрійної» самореферентної ідентичності розглядається як бажання відповідати стандартам традиційної сім'ї.

Виявлена та інтерпретована модель «стилізованої» самореферентної ідентичності пов'язана із ситуацією бінуклеарної сім'ї: *чоловік взагалі перестав приймати (дій) якусь участь в турботі про дітей*. Субкатегорія «турбота» ідентифікується як безумовна норма взаємодії та функція батьківства, невиконання якої вказує на нерозділену відповідальність за дітей з боку рідного батька, що не узгоджується з ідентичністю батька. Самотворення і самоздійснення ідентичності матері відбувається у ситуаціях догляду та виховання не тільки за своєю дитиною, а й за дітьми чоловіка від першого шлюбу. В цих діях відбувається самопізнання себе як матері, укорінене у стереотипах седиментованого досвіду, що жінки повинні проявляти турботу і по відношенню до «чужих дітей». Проте порушення балансу відповідальності з боку батька дітей, мотивує жінку до дій, за якими вбачається, що обов'язок виконувати роль матері «чужих дітей» є каузальною причиною змінити некомфортні межі її ідентичності. З цього припускаємо, що «стилізована» модель самореферентної ідентичності, утворена із вибірково засвоєних седиментованих знань про жінку як носія традиційних гендерних ознак, в умовах кризи стосунків між подружжям виявляється нестійкою. Це вказує на проникність меж ідентичностей, що дозволяють звужувати або розширювати свій особистісний простір з метою самопізнання і самовизначення своїх ідентичностей.

Вище зазначалося, що досвід батьківства, регламентований дискурсом традиційної сім'ї, через систему напередвизначених соціальних ролей чоловіка/жінки утворює патерни батьківської поведінки, які змінюється у конструйованих практиках. Цей висновок перевіримо на матеріалі наступних текстових фрагментів: *Дружина знайшла нову роботу, я лишився «сидіти з дітьми». От тільки півроку тому повернувся з декрету*. Даний фрагмент є прикладом моделі «інклюзивної» самореферентної ідентичності батька, якому приносить задоволення взаємодія з дітьми: *Мені подобається (умова), що діти підходять до мене і кажуть (дій/взаємодія): «Тату, зроби нам таке»*. Наведені дані вказують, що умовою «інклюзивної» моделі батьківства є бажання, добровільність, зацікавленість у діях, пов'язаних із доглядом за дітьми. Спостерігаємо, що зв'язки категорії-субкатегорії перебудовуються і вибудовуються в межах парадигмального взаємозв'язку, адекватно історії автонарративу: ситуація догляду за дітьми, коли мама працює, змінює характер батьківства, додаючи до нього рівність у виконанні функціонально-рольових обов'язків та паритетних можливостей саморозвитку кожного у подружжі/партнерстві. Цікаво відмітити, що взаємодія батько-діти самореференційноє творення батьківської ідентичності, сприяє взаєморозумінню з дітьми, дозволяє батькові мати інформацію про дитячі захоплення та інтереси й давати власну оцінку своїм діям.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Проаналізовані методом обґрунтованої теорії текстові дані автонарративів концептуалізували феномен батьківства. Категоризовано моделі, стратегії, каузальні умови, що утворюють парадигму практик батьківства. Встановлені в процесі аналізу моделі самореферентних ідентичностей: «мімікрійної», «стилізованої», «інклюзивної» та «транспарентної» персоналізують конструювання практик батьківства. З'ясовано, що самореферентна ідентичність орієнтована на конструювання взаємодії, умовами якої можуть бути різні поведінкові стратегії: як пристосувальні, представлені типами «мімікрійної» та «стилізованої» ідентичностей, так і автономні преференційні, представлені типами «інклюзивної» та «транспарентної» ідентичностей.

Досліджено, що в умовах зміненої соціальності асиметрична парадигма батьківства трансформується на симетричну, де ключовими складовими виявляються: діти, взаємини з якими не залежать від спорідненості, і батьківство, що проявляється не зважаючи на статеву ідентичність і не розділяється за гендерною специфікацією функцій, пов'язаних із доглядом і вихованням. В цьому бачимо новітню вісь конструйованих практик кривного/замінного батьківства, і розрізнених в них ідентичностях батька/матері, для яких безумовною є цінність дітності і батьківства. Осьовою частиною розрізнення ідентичностей батька/матері виявлено цінність дітності та батьківства, яка не має прямого зв'язку зі статусом подружжя/партнерів, але обов'язково має особистісну безумовну цінність, об'єктивовану потребою бути батьками.

Перспективним в контексті дослідження постмодерних трансформацій практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства розглядаємо одностатевого батьківства.

Список використаних джерел

1. Андреева Т. В. Психология современной семьи : монография / Т. В. Андреева. – СПб. : Речь, 2005. – 436 с. : ил.
2. Васильченко О. М. Репродуктивна поведінка особистості: соціально-психологічний аналіз : [наук. моногр.] / О. М. Васильченко. – Луганськ : Ноулідж, 2013. – 547 с.
3. Зидер Р. Социальная история семьи / Р. Зидер // Основы гендерных исследований : хрестоматия / отв. ред. О. А. Воронина. – М. : МЦГИ, 2000. – 396 с.

4. Клецина И. С. От традиционного типа отцовства к вовлеченным отцам / И. С. Клецина // Ответственное отцовство: новые формы социальной работы : метод. пособ. / А. А. Гаевский, Н. Н. Еремин, С. Я. Захаров и др. – СПб. : Стикс, 2010. – С. 10.
5. Кон И. С. Отцовство как социокультурный институт / И. С. Кон // Педагогика. – 2005. – № 9. – С. 3–16.
6. Куприянова И. С. Однополюсные семьи в современном обществе: проблемы нормализации / И. С. Куприянова // Проблема нормы и патологии: современные дискурсивные практики. – Саратов : Изд-во СГМУ, 2002. – С. 28–32.
7. Мальтеникова Н. П. Этнопсихологические особенности формирования родительства в поликультурной среде : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05 / Н. П. Мальтеникова. – Курган, 2005. – 130 с.
8. Современные проблемы психологии семьи: феномены, методы, концепции. Вып. 4. – СПб. : Изд-во АНО «ИПП», 2010. – С. 58–63.
9. Яцина О. Ф. Дітність як цінність і практика / О. Ф. Яцина // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія: Психологічні науки. – Чернігів : ЧНПУ, 2014. – Вип. 121, т. II. – С. 222–225.

References

1. Andreeva T. V. Psykholohyya sovremennoy sem'y : monograph / T. V. Andreeva. – SPb. : Speech, 2005. – 436 s. : il.
2. Vasilchenko O. M. Reproduktyvna povedinka osobystosti: sotsialno-psykholohichnyy analiz : [nauk. monogr.] / O. M. Vasilchenko. – Lugansk : Knowledge, 2013. – 547 s.
3. Zider R. Sotsyalnaya ystoriya sem'y / R. Zider // Osnovy gendernykh issledovaniy : khrestomatiya / otv. red. O. A. Voronin. – M. : MCGI, 2000. – 396 s.
4. Kletsina I. S. Ot tradytsyonnoho tipa otsovstva k vovlechnym ottsam / I. S. Kletsina // Otvet-stvennoe otsovstvo : allowance / A. A. Gaevsky, N. N. Eremin, S. Ya. Zakharov i in. – SPb. : Styx, 2010. – S. 10.
5. Kon I. S. Otsovstvo kak sotsyokulturnyy ynstitut / I. S. Kon // Pedagogika. – 2005. – № 9. – S. 3–16.
6. Kupriyanov I. S. Odnopolnye sem'y v sovremennom obshchestve: problemy normalyzatsyy / I. S. Kupriyanov // Problema normy y patolohyy: sovremennye diskursyvnye praktyky. – Saratov : Izd-vo SGMU. – 2002. – S. 28–32.
7. Maltinikova N. P. Этнопсихологические особенности формирования родител'sтва v polykul'turnoy srede : dis. ... kand. psikh. nauk : 19.00.05 / N. P. Maltinikova. – Kurgan. – 2005. – 130 s.
8. Современные проблемы психологии семьи: феномены, методы, kontseptsyy. Vyp. 4. – SPb. : Izd-vo ANO "IPP", 2010. – S. 58–63.
9. Yatsina O. F. Ditnist yak tsinnist i praktyka / O. F. Yatsina // Visnyk Chernihivs'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni T. H. Shevchenka. Series: Psychological Sciences. – Chernigov : ChNPU, 2014. – Vyp. 121, t. II. – S. 222–225.

O. F. Yatsin PRACTICES OF PATERNITY AND «NON-PATERNITY»: THE REALITIES OF POSTMODERNAL SOCIALITY

The article discusses the content of paternity as a practice and as identity. It is noted that the values of family, marriage, paternity from obligatory and immutable in real life situations become pragmatic and personalized in the practices of distant family, career marriage, weekend marriage, childfree, etc. It is noted that the axiological sense of the practices of marriage and family partnership affects on the structure and meanings of paternity practices.

It is noted that in the conditions of a changed sociality, the asymmetric paternity paradigm is transformed into a symmetrical one. This means that relationships with children do not depend on kinship. Paternity is manifested despite sexual identity and is not divided according to the gender specification of functions related to care and upbringing.

It is noted that in the social reality reproduction and paternity are no longer single-row concepts - between them a stable relationship and the value of absolute values are lost. Gaps: paternity - reproduction, reproduction - sexuality, reproduction - kinship are the socio-psychological consequences of changes in the practices of marriage and family partnership and paternity. This leads to the fact that paternity as a sociocultural phenomenon, associated with the natural need for procreation, in non-structural discourse becomes "polycontextual".